

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

William Thalbitzer.

5. februar 1873—18. september 1958.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 20. februar 1959.

Af **L. L. Hammerich.**

W. Thalbitzer

Efter buste modelleret af Ellen Locher Thalbitzer 1913.

William Thalbitzer.

5. februar 1873—18. september 1958.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 20. februar 1959.

Af **L. L. Hammerich.**

Med William Thalbitzer, der døde den 18. september 1958, har Videnskabernes Selskab mistet et af sine i år og anciennitet ældste medlemmer: han var 85 år gammel, født 5. februar 1873, og havde været medlem i 35 år, siden 1923. Skal man tale om hans liv og virke, går tankerne da langt tilbage, som hos den gamle kong Etzel i Nibelungenlied, da Hagen og Burgunderne kom til hans hof og han tænkte på, hvad der var hændet for lange tider siden: *er gedâhte langer mære, diu wâren ê geschehen.*

William var — som han nævner i sin korte autobiografi fra 1945 — den ældste af seks søskende og var født på sin moders 30-årige fødselsdag. Den fædrene slægt var indvandret fra Böhmen, havde i flere generationer været velstillede kunstinteresserede købmænd og fabrikanter i Helsingør: familiebilleder tilbage til Williams tipoldefar hænger på »Marienlyst«. Williams bedstefar, hans fader og ene søster malede, alle Thalbitzere spillede, William sin elskede violin, indtil hørelsen efter de 70 mistede sin præcision; i mange år var musik et væsentligt livsindhold for ham.

Som dreng i Sundbyen var han — som mange andre — præget af naturglæde, fantasteri og udlængsel. Han og hans nærmeste kammerater, hvoriblandt var den senere botaniker Ove Paulsen, omdøbte hele Helsingørs omegn med sydamerikanske indianernavne. Glæden over naturens skønhed i stort og småt var nu nok usædvanlig intens: endnu for få år siden kunde han komme fra en tur i Fælledparken med en udsøgt miniaturebuket af ærenpris, bellis og en lille rød blomst af ukendt navn. — Han kom tidligt ind i religiøse tvivl og havde svært ved at tilgive faderen, at han tvang ham til at blive konfirmeret. Han skrev dagbog og digte,

men atter med usædvanlig intensitet: han har offentliggjort tre digtsamlinger. Student blev han 1891 — »meget umoden«, siger han selv. Kort efter døde faderen — som følge af en langvarig nikotinforgiftning, hævdes det, hvilket lagde grunden til Williams afsky for tobak. Moderen flyttede da med alle seks børn til København.

William besvarede Universitetets filosofiske prisopgave for 1892—93 og fik, som den eneste af de tre besvarere, guldmedaillen, men studerede i øvrigt Nordisk Filologi og Engelsk. Otto Jespersen, Finnur Jónsson og Vilhelm Thomsen var hans hovedlærere. Han blev cand. mag. 1899, vidste ikke rigtigt, hvad han skulde, vilde helst have fulgt sin drengelyst og være taget til Brasilien, hvis ikke den udmærkede antropolog, politilægen Søren Hansen, havde sagt til ham: »Hvorfor dog? Tag hellere til Grønland! Studiet af eskimoisk sprog og folkedigtning er næsten jomfrueligt land.« Det lykkedes at få alt i orden med stipendier og tilladelser, og i maj 1900 gik Thalbitzer ombord i en af Grønlandske Handels træskonnerter. Han mindedes til sine dages ende takkelagens piben og skuren og den sure lugt af det skvulpende bundvand; egentlig søstærk blev han aldrig.

Det meste af et år havde han station i Jakobshavn, i hvad der administrativt kaldtes Nordgrønland, dengang endnu ret primitivt med jordhytter, lus og gammeldags dragter. Den unge mand kørte om vinteren selv sin hundeslæde, også lange ture, i alt en 1000 kilometer, bl. a. til Egedesminde. Han lærte sproget grundigt at kende og folket og livet deroppe. Naturligvis var han — som alle normale mennesker, der kommer første gang til Grønland — fuld af kritik af Styrelsen, dengang også af missionen, men ikke særlig skarpt indstillet. Venlig og munter og musikalsk havde han let ved at komme ind på livet af de indfødte — som *Ilisimatôq*, den meget lærde, var han senere kendt og elsket over hele Grønland — og han fik allerede her i Nordgrønland samlet et godt sprogligt og folkloristisk materiale. Tre år efter hjemkomsten kunde han forelægge resultaterne i en stor bog, som Vilh. Thomsen dog ikke syntes han skulde gøre til en disputats; den blev trykt på engelsk i MoG (= Meddelelser om Grønland) 31 (1904).

Året 1905 blev højst betydningsfuldt. Han blev gift med den strålende, muntre og begavede billedhuggerinde Ellen Locher,

datter af marinemaleren Carl Locher; bryllupsrejsen gik over Godthåb til Ammassalik. De ankom hertil i højsommeren 1905, med mange fornødenheder, han med 400 bøger, hun med 100 \AA modellérvoks: de skulde overvintre her, hvor kolonien blot var 11 år gammel, blandt Eskimoer, der først var opdagede en snes år tidligere og hvoraf mange endnu var højst primitive.

Selvom Ellen Thalbitzer i Grønland blev inspireret til sine bedste kunstværker, så var det nok for hårdt for hende, dette år i datidens fuldstændige adskillelse fra omverdenen. For William Thalbitzer blev det et herligt frugtbart studieår, der på alle områder, musik, sprog, digtning, fortælling, religion, dagligliv, gav ham et enestående indblik i en primitiv gruppe mennesker. Han fik materiale nok til et helt livs studier. Og han vandt trofaste venner, især kolonibestyreren, Johan Petersen, som Grønlænderne kaldte Ujuât, kateketen og digteren Henrik Lund, Endilêraq, og mange almindelige mennesker.

Men der kom også skygger. På basis af nogle efterretninger fra Ammassalik klagede lektoren ved det grønlandske seminarium pastor Chr. Rasmussen (Knud Rasmussens fader) til Kirke- og Undervisningsministeriet over, at Th. havde modarbejdet missionens arbejde, bl. a. med frejdigt at meddele, at han selv var vantro, og ved at tilråde en fanger, der var lykkelig gift med to koner, at blive ved med det. Thalbitzer burde adgangsformenes, og man burde fremtidig afkræve videnskabsmænd æresord på ikke at vilde modarbejde missionen. Kirkeministeriet misbilligede Th.s optræden, Indenrigsministeriet, hvorunder Grønland hørte, oversendte med tilslutning sagen til Th.s arbejdsgiver, Kommissionen for Ledelsen af geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland. Kommissionen meddelte det neutralt til Th., der først ærgrede sig grundigt, men siden tog det roligt — også fordi hans gamle ven Søren Hansen frarådede ham strid med »den dog ganske harmløse mission«. Th. blev snart gode venner igen med pastor Chr. Rasmussen, der virkelig var et betydeligt menneske og en fortjenstfuld sprogforsker.

Være var en strid med Nationalmusæet. Da Thalbitzer var vendt hjem 1906 med langt større kendskab til Eskimoernes liv end nogen anden samtidig forsker, blev det af Kommissionen for Ledelsen af geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, med tilslutning af Carlsbergfondet, overdraget ham, udover de

af ham selv planlagte egentlig humanistiske arbejder, også at give en beskrivelse af Østgrønlandernes materielle kultur på basis dels af Amdrups nylig hjembragte samlinger fra egnen lige nord for Ammassalik, dels af Gustav Holms berømte samlinger fra Ammassalik, der havde henligget ubeskrevne siden 1885. Ud af en betydelig musæumsmands misfornøjelse med, at dette arbejde var overdraget en ikke musæumskyndig, og af Th.s reaktioner mod behandlingen af ham, fremvoksende en bitter kontrovers, der delvis også nåede offentligheden i avisartikler og andre tryksager. Men da Th. i Rigsarkivet har deponeret en pakke dokumenter og breve, der utvivlsomt væsentligt omhandler just denne affære, men som ikke må åbnes før 1973, vil det være rigtigt ikke nu at bringe sagens enkeltheder frem i trykken.

Det skal da blot nævnes, *at* stridens højdepunkter var i årene 1910—17; *at* Th., efter at have afsluttet den ham pålagte beskrivelse af Eskimosamlingerne fra Østgrønland, ikke satte sine ben på Nationalmusæet mellem maj 1910 og august 1956; *at* nogle fra Musæet udgåede publikationer synes at have ignoreret arbejder af Th.; *at* striden, som han i de senere årtier nødig omtalte, medførte store psykiske lidelser; *og at* hans arbejdskraft, der havde været meget betydelig de første år efter Ammassalik, for en tid blev temmelig lammet — indtil han begyndte at få oprejsning.

I en snes år efter embedsexamen havde Thalbitzer ikke haft nogen ansættelse — han havde forgæves søgt lektorat ved Universitetet og ved Grønlandsk Seminarium — nu blev han i 1920 docent ved Universitetet i grønlandsk (eskimoisk) sprog og kultur og tre år efter, som nævnt, valgt til medlem af Videnskabernes Selskab. Docenturet blev i 1926 gjort til et professorat, som han beklædte, til han gik af, på grund af alder, i 1945.

Th. havde naturligvis ikke mange universitets elever, og de færreste kom videre end til et første bekendtskab med sproget eller etnologien. Som lærer var han noget for sig. Han kunde få sine elever til at yde meget, men gik tilsyneladende usystematisk frem, skjulte i hvert fald så vidt muligt systematiken, lod iøjnefaldende vanskeligheder stå uforklarede — i virkeligheden for, efter en ganske bevidst metode, at give eleven lejlighed til eventuelt at prøve på selv at løse dem. Universitetets administration holdt han sig mest borte fra, uden dog at høre til fakultetsmødernes tavseste.

Th. deltog i de fleste kongresser indenfor sit fag i videre forstand, amerikanistiken, fra den 14. amerikanistkongres i 1904 til den 32. i 1956, ofte som Danmarks, Københavns Universitets eller Videnskabernes Selskabs repræsentant; for den i København i 1956 var han ærespræsident. Af de æresbevisninger, han i øvrigt efterhånden modtog, tror jeg der var to, som glædede ham særligt: valget til æresmedlem af de i Danmark boende Grønlænderes forening Kalåtdlit, og æresdoktorgraden ved Københavns Universitet 1952.

I Videnskabernes Selskabs møder deltog han ofte, har også givet adskillige meddelelser, og i det hele været meget interesseret i Selskabets trivsel.

Th. overvintrede kun de to gange i Grønland, men foretog i alt 7 sommerrejser, de seks til Vestkysten fra Kap Farvel til Upernavik — til Thule nåede han aldrig —, den syvende og sidste i 1950, 78 år gammel, til sin tidlige manddoms Ammassalik. I 1917 var han i Lapland.

Af disse Grønlandsrejser deltog fru Ellen Th. kun i den til Kap Farvel-distriktet i 1914. Der var ingen børn i ægteskabet, men hun, den tidligere kærnesunde, overvandt aldrig helt den spanske syge 1919 og en ukendt infektion i Brasilien 1924. Hun afmagredes forfærdende, mistede arbejdsevnen, fik dårlige nerver. Også han led længe af nerver og søvnløshed. I nogle år var der alvorlige vanskeligheder for ægtefællerne, men det gik i orden igen. Trods tiltagende sygelighed levede hun lige til 1956, i de sidste svære år trofast plejet af ham. Når man spurgte til hende, svarede han gerne: »Tak! det går ligesom en lille smule bedre.« — —

Selv havde han det egentlig forbavsende godt indtil få måneder før sin død og bevarede sit godhjertede, blide, underfundige, pudsig lune til det sidste. Hans sidste arbejde er en hyldest til Lévy-Bruhl, som han holdt såre meget af, men hvis studium af primitive sjæle fra skrivebordet og ikke ved iagttagelser forundrede Thalbitzer. Og han skriver:

Pour Lévy-Bruhl, l'étude de l'âme et des mœurs des peuples primitifs était, sans vouloir établir de comparaison, de même nature que les observations patientes des insectes d'un Jean-Henri Fabre. Ni l'un ni l'autre ne pouvaient parler avec les objets qu'ils étudiaient, mais ils savaient tirer des déductions

ingénieuses de l'observation de leur vie intime pour les comparer avec les conditions de l'homme.

Comme nous regardions un jour les canards qui évoluaient sur un des canaux de Copenhague, je demandai à Lévy-Bruhl:

— De quoi se parlent-ils?

— Ils ne peuvent pas se parler. Ils ont trop peu de cervelle dans leurs têtes pour avoir une âme et des pensées ou des sentiments.

Je voyait passer une mère de canards que suivait le seul caneton qui lui restait. Elle pencha sa tête vers le petit, qui tendit le cou pour embrasser de son bec celui de sa mère. — Et je pensai au conte d'Andersen du vilain petit canard, à qui la vieille cane prodiguait conseils et recommandations pour conclure: — Et si tu trouves une tête d'anguille, tu me la donneras!

Th. har selv lettet en oversigt over sin produktion afgørende ved den bibliografi, som han sammenstillede og lod trykke i 1953; den er på 302 numre, omfatter alt, også avisartikler, og er såre omhyggelig; ved nogle stikprøver har jeg kun konstateret uvæsentlige overspringelser af et par tidsskriftartikler. De sidste fem år publicerede han ikke meget; men det Kongelige Bibliotek har fået et kolossalt materiale, en halv kubikmeter eller mere, af udkast og utrykte arbejder, hvoraf noget forhåbentlig kan publiceres.

Prisopgaven, »Autoritetsforholdets Væsen og etiske Betydning«, som han besvarede som tyveårig, er enestående i Th.s produktion og højst oplysende. Den er, kan man sige, en reaktion på, at faderen tvang ham til konfirmation; dette gik ham nær, dels fordi han stedse var nøje knyttet til sit barndomshjem og sin familie, dels fordi han så alvorligt havde vundet det antikristelige standpunkt, han blev tvunget til at fravige. I sin besvarelse vil han først og fremmest vise det uholdbare i antagelsen af en guddommelig autoritet, det frugtbare i en rent menneskelig etik. Naturligvis udgår han fra Høffding (med Stuart Mill og Spencer i baggrunden, vist med selvstændig benyttelse af bl. a. Wilh. Wundt og Ludvig Feilberg); naturligvis er han umoden (den i øvrigt såre rosede bedømmelse klandrer det historiske), men man lytter dog tit opmærksomt til en personlig stemme, til den klare og skarpt pointerende fremstilling (»Godt sagt!«, har Kroman, der var medbedømmer, et sted tilføjet i marginen). Den

elegante stil stammer delvis fra Georg Brandes, mere nok fra hans beundrede dansklærer i Helsingør, dr. phil. Niels Bang. Th. skriver aldrig senere således. Men dette viser, at når han siden foretrækker en forsigtigt tøvende fremstilling, heuristisk, sokratiske, med dvælen i de forskellige standpunkter fremfor en kort stillingtagen i overensstemmelse med det endelige resultat, så er det altså ikke — hvad vi vist desværre undertiden har troet —, fordi han ikke *kunde* udtrykke sig skarpt og klart, men fordi han ikke *vilde*, fordi han har ønsket, at mulighedernes mangfoldighed og vor videns begrænsning ikke skulde glemmes.

Th. blev senere mere tolerant, hvad man fx. kan se af hans venlige modtagelse af Wilh. Schmidt, der netop hævdede en ikke-menneskelig oprindelse til guds-ideen. Filosofi skrev han ikke mere. Men når han et sted erklærer ordenes rødder for sekundære i forhold til de aktuelt fundne ordformer, så er det utvetydigt den filosofiske grundindstilling, som middelalderen kaldte nominalisme og som man i evolutionismens tid nok til en viss grad fulgte, men vistnok sjældent var sig bevidst.

Et hovedfelt for Th.s forskning var eskimoisk sprog. Han har anvendt den moderne, d. v. s. Otto Jespersens, fonetik på beskrivelsen af Eskimoisk, med fint øre og nøjagtighed. Han har, som en af de første, benyttet mekanisk optagelse (fonograf) med dygtighed og klart erkendt dens fordele og ulemper. Han har optegnet et stort materiale i den hidtil så godt som ukendte østgrl. dialekt. Han har i et bestemt lydphænomen (den retrograde uvularisation) påvist et afgørende karaktertræk for alt Østeskimisk. Han har klarere end mesteren Samuel Kleinschmidt forstået det eskimoiske kasussystem, erkendt den såkaldte 4. person, begrebet de eskimoiske talord på det fornøjeligste, givet fine bidrag til eskimoisk betydningslære, allerede 1904 skabt den klassiske oversigt over den eskimoiske grammatik, fortrinligt sammenfattet i 1911, i 1923 også givet en — foreløbig — østgrønlandsk grammatik. Den store beskrivelse af Østgrønlandsk fik han ikke fuldendt, heller ikke den østgrønlandske ordbog, hvortil han skrev tusinder af sedler, der altså nu findes på det Kongelige Bibliotek og vil blive gjort tilgængelige for forskningen.

Helt klarede Th. måske ikke inddelingen af de eskimoiske dialekter, fordi han blev forhindret i at tage til Alaska og fordi brugelige asiatiske-eskimoiske tekster først fremkom, da han var

en meget gammel mand. Men han erkendte afgørende, at det Vesteskimoiske gennemgående er af ældre type end det Øst-eskimoiske.

Th. forstod bedre end en del andre Eskimo-forskere, at spørgsmålene om Eskimo-sprogets herkomst og om Eskimo-kulturens herkomst bør behandles under eet, så langt det er muligt. Th. tvivlede aldrig om Eskimo-sprogets herkomst fra Asien. — Et gammelt ræsonnement hos ham var følgende: Hvorfor har Eskimoerne ene af alle været i stand til at leve ved Ishavets kyster, hvor livsbetingelsen er evne til sæljagt også om vinteren? — Fordi de kunde denne kunst, før de kom til Nordøstasiens ishavskyst. — Kan man da lære arktisk sælfangst i det indre af Asien? — Ja, eet sted: ved Bajkalsøen. — Altså må vi prøve den arbejds-hypotese, at Eskimoerne kom fra Bajkalsøen. — — Årtier senere har russiske arkæologer hævdet at have fundet særlige ligheder mellem ældgamle kulturlag ved Bajkalsøen og gamle eskimoiske kulturlag ved Beringstrædet. Og sprogforskere har erkendt, at nogle af Eskimoernes naboer i Nordøstasien, nemlig Yakuterne, kommer fra egnene ved Bajkalsøen.

Th. har aldrig skrevet nogen bog om Eskimoernes herkomst, men fra 1904 til 1941 er han ofte kommet ind på sagen i mindre artikler, i anmeldelser, i afsnit af større bøger.

Th. interesserede sig, i naturlig fortsættelse af herkomstproblemet, også meget for spørgsmålet om det eskimoiske sprogs forbindelse med andre sprog. Han fastholdt fra sin ungdom uden megen vaklen, at der måtte være virkeligt sproglægtskab mellem Eskimoisk og Aleutisk. Han udgav og kommenterede i Selskabets Oversigt 1916 et manuskript af Rasmus Rask, der allerede havde fremsat denne tanke. Og han havde den tilfredsstillelse, at Gordon Marsh og Knut Bergsland i 1950, efter at nyt materiale var fremskaffet, beviste Rasks og hans gamle hypotese.

Th. kunde i 1924 med rette afvise Sauvageot's fonetisk let-sindige *argumenter* for et nært slægtskab mellem Eskimoisk og de Finsk-Ugriske sprog, mens nyere undersøgelser, særlig fra svensk og finsk side, viser at dette spørgsmål må indordnes i problemet om alle de palæo-asiatiske sprogs indbyrdes sammenhæng, et lovende men omfattende problem, der næppe kan løses uden organiseret samvirke mellem sovjetisk og ikke-sovjetisk sprogforskning.

I dette lys må man også nok se et spørgsmål, der beskæftigede Th. meget: muligheden for en sammenhæng mellem Eskimoisk og Indoeuropæisk. Hypotesen er for et halvt århundrede siden fremsat af Hollænderen C. C. Uhlenbeck, der ud fra fortrinligt kendskab til både de indoeuropæiske sprog og de nordamerikanske indianersprog begyndte med at vise det vigtige, at Eskimoisk *ikke* af type og oprindelse er et amerikansk sprog, og dernæst i årtiers arbejde søgte at vise ejendommelige berøringer mellem Eskimoisk og Indoeuropæisk. Th. havde mangeårig korrespondance med Uhlenbeck og fik senere hjælp af en anden, der kendte noget til indoeuropæiske sprog og Eskimoisk. Th. kunde retlede nogle af Uhlenbecks meninger om det Eskimoiske, men havde svært ved at blive fortrolig med nyere opfattelser af det Indoeuropæiske, og hans arbejder med Eskimoisk-Indoeuropæisk er angribelige. Herved er også at bemærke, at man for et halvt århundrede siden og endnu meget senere utvivlsomt både ved overvejelserne om Eskimoernes vandringer og herkomst og ved spørgsmålet om sprogsammenhænge undervurderede de tidsrum, det drejer sig om. Man regnede undertiden med århundreder, hvor nyere oplysninger og metoder har vist, at det er årtusinder det kommer an på. Dog vil, hvis den førnævnte omfattende undersøgelse af store asiatiske sprogsammenhænge skulde blive realiseret, nogle af Th.s iagttagelser nok vise sig nyttige.

Ved sin forening af at være nordisk filolog og eskimolog kunde Th. i det første arbejde, han fik offentliggjort her i Selskabet (nemlig i Oversigten 1905) give en morsom udtydning af et sted i de gamle Islænder-beretninger om mødet med Skrælingerne (Eskimoerne). Han har senere ofte beskæftiget sig med Nordboerne i Grønland og Vinland og givet adskillige gode forklaringer, men det skal ikke skjules, at han egentlig ikke *vilde* lade sig overbevise om, at Kensington-runestenen fra Minnesota, der efter en på den angiven dato kunde passes sammen med Powell Knutsons rejse fra Bergen til Grønland i 2. halvdel af 14. århundrede, af sproglige grunde må være en forfalskning. — Th. blev i øvrigt engang, ved en amerikanistkongres, truet på livet af en sydamerikansk oberst, dersom han ikke vilde fratage den påstand, at Nordboerne havde været i Amerika før Columbus.

Th. har kun skrevet meget lidt om sprog udenfor det Eskimoiske, men han var, selv som gammel, cupidus novarum rerum, og

hans læsning, også i etnologi, folklore, religionsvidenskab, var særdeles omfattende, som det ses af hans mange anmeldelser og af de omhyggelige henvisninger navnlig i arbejder fra de yngre år; senere sparede han tit de lange lister ved at henvise til sine tidligere arbejder. Han studerede nøjagtigt og med stort udbytte alle de gamle efterretninger om Eskimoerne og skrev bl. a. i 1932 et universitetsprogram »Fra Eskimoforskningens første dage«. Han fulgte sympatisk Louis Bobés arkivaliske studier over Egederne og deres efterfølgere, udgav selv nogle optegnelser af Grønlændere om Ammassalik-kolonien, og har efterladt et arbejde om sprogforskeren og zoologen Otto Fabricius, der vil blive offentliggjort af Th.s efterfølger, Erik Holtved.

Dette hænger igen sammen med hans menneskeglade og vennesæle interesse for personer. Han har skrevet en lang række nekrologer og artikler til mindedage, om danske og udenlandske forskere, om arbejdsfæller og venner i Grønland. Han havde en stor korrespondance og gemte en usandsynlig masse breve, oftest i de originale konvolutter; han har ordnet en del af dette årgangsvis. Det findes nu i Rigsarkivet og venter på endelig ordning og registrering. Th. var selv en aldeles fortrinlig brevsriver, original og rig på lune selv i de af indhold almindeligste brevkort, ofte særdeles interessant i længere breve. Mærkeligt blandt hans korrespondance er den med hans svejtsertyske ven Andreas Heusler, nordisk filolog, sagnforsker, metriker — og forenet med Th. i mange friske anskuelser og i den dybe kærlighed til musikken. Th. sendte, efter Heuslers død den 28. februar 1940, de breve, han havde modtaget fra ham, til biblioteket i Heuslers hjemby, Basel, der udgav dem i 1953 tilligemed uddrag af de desværre kun få breve fra Th., som Heusler havde gemt. Det er en for begge de to særprægede og betydelige mennesker såre oplysende og meget tiltalende bog.

Den 16. januar 1940 havde Thalbitzer, der trods årstiden boede ude i Gurra, fået et brev fra Andreas Heusler, hvori denne beretter, at han er syg og venter at skulde dø. Thalbitzer skriver da den 27. januar:

»Mein lieber Freund, Guter Arnþórr — Kære ven — vil min stemme mon endnu engang nå ind i dit øre, eller rettere sagt, vil disse linjer og runer komme dig for øje? det aner mig, at dit sidste brevkort fra Arlesheim måske virkelig kan blive

dit sidste, av de mest tvingende grunde. Der kommer et punkt hvor ingen angakok mere kan hjælpe — alligevel veed ingen angakok helt visst og sikkert hvor punktet ligger på linjen. Måske er din linje længere end du tror. Vi er floder, der strømmer ned mod det samme hav, men hvad veed kildefloden om hvor langt den vil strømme! — eller vi er måske stråler som bæres av et ubekendt element hverken luft eller lys — ignoramus.

Her skinner Solen ind gennem isblomsterne på vinduet — natten bragte os en grønlandsk eller, rettere, finsk-arktisk snestorm, der stadig endnu hylér gennem skorstenen. Over markerne ligger der hvide skyer av snestøv, alle veje er spærret av snefoget. Jeg var imorges et øjeblik derude, hyllet i pelsværk, og steg på mine skier op imod landevejen langs skovbrynet — men jeg vendte skyndsomst om, frosten bed i ørene, i ansigt og hænder, ikke til at udholde! Herinde i stuerne er det tåleligt varmt. Der sidder endogså en sommerfugl og slår med vingerne på vindueskarmen. Den veed ikke, at den udenfor vinduet strax ville fryse ihjel. Den har levet herinde et par dage, udklækket av kakkellovnsvarmen.

Ak, hvor går det mon de stakler på begge siderne av den finsk-russiske grænse, hvor krigen raser? mange er sikkert ihjelfrosne. Hvor mange lidelser har der dog været og finder stadig sted i denne ubegribelig hårde verden? hvis man kunne måle og veje smerterne, mon de vel ville opvejes av lykkens mål og vægt? Jeg tror at lidelserne langt har overvægten — al lykke varer så kort og virker så flygtig som et lyn, men smerte og lidelse fylder timerne som lange vinterstorme. Og livet er kun et pust (som vor digter sae), — lad mig klinge i dit øre som en fjærnklang, — en tonende bølge i luften, der kommer fra Norden og gærne ville sige dig lidt av alt det udsigelige. Måtte de kommende dage bringe dig de lyn av lykke eller velvære som den hårde verden kan undvære. En sommerfugl i vinterens frost og kulde!

En mild hilsen fra din gamle danske ven Vilhjålmur Th.«

Heusler svarer den 1. februar: »Dein Brief vom 27.I. hat mich erreicht. Welch schönes Winteridyll! Bei uns friert es sich so. Grüsz mir den sterbenden braunen Falter.« Og den 13. februar sender han endnu et kort, som kun indeholder de fire danske ord: »Thak for gott Selskab«. Femten dage senere døde han.

Thalbitzer var i det hele en levende og åben personlighed. Han har skrevet adskillige, store og små, avis- og tidsskriftartikler om aktuelle problemer (mest i Grønland), både på Dansk og Grønlandsk, især til værn for grønlandsk sprog og folkeminder og nationalitet, specielt også om person- og stednavne og grønlandsk retskrivning; af og til dog også om danske problemer, til værn for naturskønhed og frisk luft (Bort med tobakken!), for Århus Universitet, om frihedskampen, Sydslesvig m. m. Sjældent egentlig polemiske, mest positive, for naturlighed og menneskelig forståelse.

Th. var nært knyttet til sin familie, til moderen der først døde 1926, brødrene, søstrene, flere af den yngre generation. Han var såre vennsæl, kunde finde berøringsflader med så forskellige mennesker som fx. sprogforskeren Otto Jespersen, sagnforskeren Axel Olrik, religionsvidenskabsmanden Vilhelm Grønbech, botanikeren Ove Paulsen, kemikeren Johannes Brønsted — som ung også med malere og musikere. Han slap aldrig forbindelsen til barndommens Helsingør. Allerfastest stod venskaberne fra Grønland, til Ammassaliks opdager Gustav Holm, Ammassaliks første kolonibestyrer Johan Petersen (der skulde overleve William Thalbitzer), den grønlandske organist i Godthåb og komponist Jonathan Petersen, den grønlandske digter og præst Henrik Lund (Th.s nære ven), den unge grønlandske forfatter Hans Lyngé, og mange almindelige Grønlændere.

At rejse med Thalbitzer i Grønland var en stor oplevelse¹, at se den gensidige fortrolighed, glæden ved at møde gamle venner, ved at slutte nye venskaber. Det allerbedste kom, når han inde i et grønlandsk hus tog violinen frem af den slidte kasse og spillede, snart et lille klassisk stykke, snart en munter vals, og fik den ene eller anden i huset til at syngé en gammel sang og så efter nogen tid følte sig frem på violinen til melodien, og til sidst selv spillede den efter og kunde den. Han var lykkelig ved det lette og oprigtige fællesskab i musikken med de musik-

¹ Jeg lærte Th. at kende 1931, da jeg læste Grønlandsk hos ham, rejste med ham i 1938. Året efter, da jeg vanskeligt kunde udholde universitetsfaget Tysk, spurgte jeg Th., hvad han vilde sige til, om jeg koncentrerede mig om Eskimoisk og sigtede på at blive hans efterfølger i 1943. — »Ja«, sagde han, »jeg havde jo tænkt mig min elev Erik Holtved«. (Ham kendte jeg slet ikke). — Nogen tid efter tilføjede han: »Nej, det vilde måske nok heller ikke være rigtigt over for det, De er sat til«. — Han havde ret, dobbelt ret.

glade Grønlændere; en stor del af hans minder fra Grønland har nok været minder om, hvad han havde hørt sunget på små og store bopladser. De kom da også gerne til ham i Danmark. Det kunde vrimle i hans og fru Ellens lejlighed som ved en grønlandsk kaffemik.

Thalbitzers beskrivelser af Østgrønlændernes materielle kultur, der skulde skaffe ham de før antydede store ubehageligheder med Nationalmusæet, findes i MoG 28 (1909), 329—542 og MoG 39 (1914), 319—756. Det er altså meget omfattende arbejder. De kan kun bedømmes af en etnograf. Men den, der uden at være fagmand, læser dem interesseret ud fra et vist kendskab til Eskimoer dels af selvsyn dels af læsning, vil mene at mærke, at Th. har arbejdet med stor omhu og har kunnet støtte sig både på en ualmindelig dybtgående fortrolighed med Østgrønlænderne, som han kunde tale bedre med end nogen anden forsker kunde det, og på indgående studier af Eskimo-sager i en række fremmede musæer. Man kan smile, når Th. giver sig til udførligt, heuristisk, at skildre, hvorledes han først efter flere fejlslutninger når til at bestemme en lille figur som en stående isbjørn. Men for det første har prisopgaven lært os, at metoden er underfundig bevidst. Og fremdeles fornemmer man af skildringen, hvordan han med øjne og fingre har optaget bjørnens runde flader — med en kunstnerisk glæde, som den, Johs. V. Jensen følte, da han på sit sidste sygeleje af Frithiof Brandt fik en lille figur fra Alaska i hånden; den er udskåret af en hvalrostand; og han havde glæde af at ligge og vende og dreje den og efterføle Eskimokunstnerens udnyttelse af og sejr over materialet.

Disse to arbejder — navnlig det sidste — af Th. blev udsat for Nationalmusæets officøse kritik, der blev offentliggjort i MoG 53 (1917), 379—434 tilligemed Th.s duplik ib. 435—481. Den tilbageskuende — der også kan sammenligne andetsteds fremkomne recensioner af disse Thalbitzerske arbejder — synes ikke at kunde komme til anden slutning end at en del detaillier hos Th. med rette kan kritiseres, men at på den anden side Thalbitzers påstand om, at en hoveddel af fejlene skyldes at Musæet ikke har stillet de fornødne oplysninger til hans rådighed, ikke kan afvises.

Sit gensvar til Musæet (1917) har Th. givet følgende motto:

In the practice of mutual aid, which we can retrace to the earliest beginnings of evolution, we thus find the positive and

undoubted origin of our ethical conceptions; and we can affirm that *in the ethical progress of man, mutual support — not mutual struggle — has had the leading part.* — P. КРОПОТКИН, Mutual Aid (as) a factor of evolution.

Pavel Aleksejevič fyrst Kropotkin var meget yndet af de fremskridtvenlige i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede. Den kejserlige hofpage blev kosak og stor geograf og naturforsker i Asien og vilde, ud fra bekendtskabet med sibiriske folk og sin egen russiske ånd, med hensyn til menneskets udvikling ombøje Darwins skånselløse kamp af alle mod alle til en gensidig samvirken som fremskridtets garant. Han blev prist af Brandes, af Høffding; flere af hans skrifter blev oversat til dansk af Holger Drachmanns første hustru, Emmy Drachmann; hans selvbiografi var næsten folkelæsning. Det citerede værk, der udkom 1902, har nok været blandt Thalbitzers 400 bøger i Ammassalik. Det år, da Thalbitzer brugte mottoet, 1917, var det samme, da Kropotkin efter 41 års landflygtighed vendte tilbage til revolutionens endelige sejr i Rusland — og sin gode teoris skibbrud i bolsjevikkvældets uvej. — Der er lange linier og en forbitret optimisme i Thalbitzers anvendelse af dette fornemme motto i sit stridsskrift. Og i 1941, da Th. afslutter sit livs Ammassalikarbejde med en kort Ammassalikernes sociologi, giver han den undertitlen »Social Customs and Mutual Aid«. — —

Thalbitzer var, så længe hånden var støt, en fremragende fotograf. Han havde kunstnerisk øje for linie-, flade- og lysvirkninger, snarrådighed til at gribe en situation, evne til at vinde en models tillid, kærlighed til mennesker. Adskillige af hans bøger, men især de der handler om Ammassalik-folkene (MoG 40), er fortrinligt illustrerede — navnlig også når man tænker på, at fotografierne blev taget for et halvt århundrede siden med en efter vore forudsætninger primitiv teknik. Der er herlige landskabsbilleder, morsomme grupper, allermest når de er malerisk samlede til trommesang, hele bygden (fig. 74) eller en lille kreds; der er sælsomme indendørsbilleder, og der er en række mageløse portrætstudier, i kontemplation (fig. 20) og dramatisk bevægede (fig. 1). Også i billeder kan Th. være underfundig. Der er den dygtige angákoq Ajukutooq, der bedre end den danske kaptajn forstod at føre skibet frelst i havn mellem isskodserne, langhåret som Samson eller en merovingerkonge (fig. 13) — og hans to

lykkelige koner, begge med barn ved brystet og med en stamherre mellem sig (fig. 163). Der er den unge kone, der synger til sin lille pige i bærepelsen om elskovens glæder (fig. 9); der er hendes mand, den tidligere angákoq Mitsuarniánga, som fortæller en af de gamle fornøjelige historier (fig. 21), og den samme, hvem livet skulde være så hård mod, fromt hengiven i den nye tro (fig. 165).

Hvad Th. selv uden tvivl anså for sin hovedgerning, var for- søget på at trænge ind i den af europæisk kultur uforstyrrede eskimoiske sjæl. Han begyndte herpå 1900 i Jakobshavn og offentliggjorde allerede i sin *Phonetical Study* nogle melodier, digte og sagn. Han dygtiggjorde sig ved et nøje studium af de gamle efterretninger, af Rinks grønlandske sagn, af etnologiske beretninger fra hele Eskimo-området og fra mange andre dele af verden (især Lapland, Nordasien, Nord- og Sydamerika). Hoved- materialet fik han 1905—6 i Ammassalik; men det blev suppleret ved senere rejser i Vestgrønland. Han delte offentliggørelsen i tre dele 1) musik, 2) digtning og religion, 3) kunst og samfund.

Det var tragisk lykkeligt, at han — sikkert følgende sit hjertes lyst — begyndte med musikken, fordi den ypperlige musikforsker, han arbejdede sammen med, Hjalmar Thuren, desværre døde allerede 1912, et år efter arbejdets fuldførelse. Thuren fremhæver, at han ikke havde kunnet karakterisere den eskimoiske musik, hvis ikke Thalbitzer havde forenet eminent kendskab til sangenes sprog med fin musikalitet og musikforståelse. Der er i disse Thuren-Thalbitzers musikologiske værker givet et nysyn på primitiv musik i en uanet stor sammenhæng, som langt senere forskning, så vidt jeg forstår, kun har kunnet bekræfte.

Hovedarbejdet om digtningen er MoG 40,3 fra 1923 om Folklore. Th. fremhæver selv, at de østgrønlandske sagn ikke er særlig fremragende i sammenligning med de vestgrønlandske, og slet ikke i sammenligning med de storslåede Alaska sagn og eventyr, som mange kender i Knud Rasmussens gendigtning. — Det kan tilføjes: heller ikke sammenlignet med de asiatisk-eskimoiske dyrefabler, eventyr og historier. Det at fortælle har åbenbart ikke hos Østgrønlænderne som hos Vesteskimoerne været en fast bestanddel af fritid og fest.

Til gengæld er de sungne digtninge rige og varierede som næppe andetsteds i Eskimo-området. De for den europæiske be- tragter særlig påfaldende juridiske trommesange har haft usæd-

vanlig yndest, en særdeles levende og mægtig tradition i Østgrønland. Kajak- og andre jagtsange har formodentlig engang været lige så yndede i Vestgrønland, måske også hos de canadiske Eskimoer, men de er righoldigt repræsenteret fra Østgrønland, er her tit meget smukke af form og betagende ved glæden over natur og bytte. Morsomme, rørende, primitive er moderens kælesange til barnet i bærepelsen på ryggen; ofte lige så stærkt seksuelle som den del af de dramatiske skæntesange, der blev fremført af kvinder.

Mest stolt, og med rette, var Th. af tryllebønnerne. Der er næppe tvivl om, at sådanne har været brugt overalt af Eskimoerne i forbindelse med deres rigelige anvendelse af amuletter til værn mod og påkaldelse af alle de ånder, som deres fra drømmen uadskilte verden var befolket af. Men dels har de altid, også i rent hedensk tid, skullet holdes hemmelige, dels har missionærerne bekæmpet dem voldsomt. Det er en bedrift af Th., at han har kunnet vinde Østgrønlandernes fortrolighed, så at han har kunnet samle så mange; han har også i nogle tilfælde kunnet påvise morsomme forbindelser til, hvad kendes andetstedsfra. Th. fremhæver med rette, at tryllebønnerne var værdier — i gammel tid kunde der godt betales et stort sælskind og mere til for en kraftig bøn; han sukker endda undertiden over, at han selv har måttet betale dyrt for dem.

Yderst mærkværdige, næsten enestående på den tid, er endelig fortællingerne om, hvorledes man blev opdraget til at blive shaman, angákoq; og beretningerne om de visioner, angákoq'erne kunde have under extasen: de bedste af disse står værdigt ved siden af nogle af de berømteste visionsberetninger fra Europas middelalder.

Alt om magi og extase var særlig vigtigt for Th., fordi det satte ham i stand til at skildre angákoq-institutionen (de hedenske præster), Eskimoernes religion i almindelighed, og deres kultiske guddomme i særdeleshed. Om disse emner har han både skrevet afhandlinger og mindre bøger. Han følte sig meget tiltalt af dette hedenskab, som han syntes passede til menneskesjælens natur og som ikke var hildet i illusionen om en gudegiven autoritet. Han følte sig i indre harmoni med den og inspireredes både til poetiske oversættelser — til dansk, også udgivet på fransk, hollandsk, og vestgrønlandsk, delvis også engelsk — og først og fremmest til

egne digtninge. Mest betegnende i indhold og titel er hans første trykte digtsamling: *Hedenske Digte fra Helsingør og Østgrønland* (1908). Han nærrede en beundring for disse primitive hedninger og deres samfund, som sandelig ikke blot er Rousseau'isme og romantik: den, der har haft lejlighed til at græsse lidt på udkanten af et svundet hedenskab i Alaska, har modtaget et stærkt indtryk af, at et frit hedensk eskimoisk jægerfolks overgang til de kristnes samfund *først* betyder en proletarisering, en åndelig fattigdom, en nedgang i moral, en tabt lykkefølelse.

Derfor er det forståeligt, at Th. altid kæmpede for, at der skulde bevares så meget som muligt af Grønlændernes gamle kultur. Og derfor vilde han i sit sidste hovedværk, om Ammassalikernes sociologi fra 1941, give en sympatisk skildring — næppe uden påvirkning fra Vilh. Grønbech — af det samfund, der under de umenneskeligt hårde naturforhold var opbygget på en struktur af gensidig hjælp i livskampen. Det er et tilfælde, men det ligner en tanke, at det sidste gode interview med Th. blev taget for få år siden af »Land og Folk«, med udgangspunkt i en artikel af ham: »Rejs jer, Kalâtdlit!« Th.s sociologiske skildring blev kun fragmenter, med endnu et brudstykke tilføjet om den bildende kunst, der i øvrigt hos disse Østgrønlændere heller ikke var nær så udviklet som hos frænderne i Alaska.

William Thalbitzer var en digtersjæl, der blev forsker. Han savnede ikke evnen til tankens klarhed, men han skyede dens skarphed, ikke blot af hjertets varme, men ud fra en dybt tilegnet følelse af den indre problematik i naturens og menneskeåndens rigdomme.

Ære være hans minde.

Arbejder af William Thalbitzer.

William Thalbitzer, Bibliografi 1900—1953. Meddelelser om Grønland 140 (København 1954), 1, 1—28 (302 numre).

Hovedværker:

1904. Nr. 9. A Phonetical Study of the Eskimo Language. MoG 31.
1909. Nr. 33. Ethnological Description of the Amdrup Collection from East Greenland. MoG 28, 329—542.
1911. Nr. 44. The Ammassalik Eskimo. II, 1—2. H. Thuren and W. Thalbitzer, Eskimo Music. Melodies from East Greenland. MoG 40, 1—112.
1911. Nr. 48. Eskimo (= Handbook of American Indian Languages, ed. F. Boas, 967—1070).
1914. Nr. 60. The Ammassalik Eskimo. I, 7. Ethnographical Collections from East Greenland. MoG 39, 319—756.
1923. Nr. 99. The Ammassalik Eskimo. II, 3. Language and Folklore. MoG 40, 113—564.
1926. Nr. 118. Eskimoernes kultiske Guddomme (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr. 143).
2941. Nr. 233. The Ammassalik Eskimo. II, 4. Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives. MoG 40, 565—740.

Supplement:

1914. Nr. 60 a Hos Østgrønländerne i Grönlands sydfjorde, nærmest Kap Farvel = Ymer 1914, 1—35, Stockholm. Smlgn. 1916. Nr. 66.
1954. »Grønlandske navne«. — Atuagagdliutit 1954. Nr. 9 (maj).
1956. »Rejs jer, Kalâtdlit!« — Interview i »Land og Folk« 19.2.1956 (ved Villy Karlsson).
— Velkomsttale ved åbningen af den 32. amerikanistkongres i København 8.8.1956 = Proceedings of the Thirty-Second International Congress of Americanists, Copenhagen, 8—14 August 1956 (København 1958), 34—36.
1957. Souvenir amical (à Lévy-Bruhl) = Revue philosophique, octobre-décembre 1957, 421—3.
1958. Interviews i »Ekstrabladet« og »Land og Folk« til 5.2.1958.

Ved William Thalbitzers død 18.9.1958 omtales hans virke udførligt i en række dagblade; af nekrologer skal i øvrigt fremhæves den af Erik Holtved i Københavns Universitets Festskrift november 1958.

**Særtryk af Oversigt over
Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Virksomhed
1958—1959.**

BIANCO LUNO A/S, KØB.

